

har han funnit på en ny mensklighetens fiende, som icke är skönjbar i de regioner, der lärorna utkläckas, nemligen kapitalet.

J. V. S.

199 OM PRIVATA SKOLOR.

Morgonbladet n:o 250, 26.X 1878

Ingen lärer väl förneka, att icke frihet att inrätta privata skolor bör finnas i hvarje land – jemte frihet att i dem inrätta undervisningen såsom skolans uppehållare det önska, under förutsättning nemligen, att undervisningen lärer laglydnad och god sed. Statens monopol på undervisningen är lika vådligt som allt annat monopol. Man kan till och med anse det för obehörigt, att tillträde till ett af staten uppehållet universitet vägras den ungdom, som icke blifvit undervisad enligt de publika skolornas tabulatur. Embetsexamina vid universitetet äro en annan sak. För dem kan statsmakten uppställa sina fordringar. Men mögenheten för universitetsstudier beror sannerligen icke af statsskolornas pensa och läroböcker. Ty de, som föreskrifvit dessa, torde icke varit sådane trollkarlar, att de råkat hitta på den enda menskligt möjliga kunskapsväg och det kunskapsmått, som göra lärjungen skicklig att idka vetenskapliga studier.

Att deremot förvisa statens skolor och yrka på endast privatundervisning, är såvidt det rör de flesta jordens folk att föra okunnighetens och mörkrets talan. Men det är ännu vida förkastligare. Det är att yrka på vetande endast för den rika. Ty det är klart nog, att privata skolor kunna uppehållas endast af förmöget folk, och det blir tillfälligt, om de, som uppehålla skolan, äro barmhertiga nog att mottaga äfven några frielever. Högst prisvärdt handadt är det derföre af vårt lands styrelse, att, då understöd gifves åt privata fruntimmersskolor, förbehålla fri undervisning åt visst antal lärjungar.

I England och Nordamerika, der en oerhörd förmögenhet samlats på enskilda händer, hafva läroanstalter grundats genom stora donationer. Den aristokratiska samhällsförfattningen i det förra landet verkade, att deras begagnande blef bördens och rikedomens förbehållet. I öfrigt har den lärda undervisningen varit öfverlemnad åt enskilda pensionsanstalter. I Förenta Staterna följdes moderlandets exempel med den nödvändiga åtskilnaden, att der icke finnes någon annan aristokrati än penningens. Med få undantag måste äfven derstädes undervisningen betalas. Om det så skall fortgå, må vara ovisst. I båda länderna hafva talrika röster höjt sig för nödvändigheten af embetsexamina. Går denna fordran igenom, måste staten sörja för läroanstalter. Äfven från en annan sida torde fordran på kostnadsfri undervisning komma att göra sig hörd, ju mera nemligen arbetarerörelsen vexer och massan af folket kommer till medvetande om sina samhällsbehof.

På den Europeiska kontinenten deremot har, utan tvifvel i samband med de strängt monarkiska statsförfattningarne, den lärda bildningen efterhand blifvit erkänd för statsbehof. I de katolska länderna vårdades den från äldre tid mest af de religiösa korporationerna. Revolutionen gjorde i Frankrike slut på detta förhållande. Sedan den uppslukat både skolor och barmhertighetsanstalter, utan att enligt löfte förmå sätta något i deras ställe, tog den första Napoleon löftets uppfyllande om hand och inrättade ännu bestående Franska »université», som omfattar landets alla lärdomsanstalter, skolor och universiteter. Efterhand

hafva likväl äfven munkskolor åter uppstått och synas hafva flertalet lärjungar. De äro ofta internater och härigenom lämpade för den allmänna seden. I Italien har man ungefär på samma väg kommit till enahanda resultat, ehuru der med undervisningen ännu står skralt till, isynnerhet i mellersta och södra Italien.

I Tysklands stater har anförda grundsats varit erkänd alltifrån reformationen. Den var der så mycket lättare att genomföra, som den konfiskerade klosteregendomen der verkliga bibehölls och användes för undervisningens behof. Att till en början den teologiska undervisningen förblef hufvudsak, låg i sakens natur. Men som äfven den grundades på den klassiska lärdomen, kommo skola och universitet att tjena den tidens lärda undervisning i allmänhet.

I de skandinaviska länderna följdes Tysklands exempel. I Sverige isynnerhet har det med rätta ansetts för landets ära, att kojans son haft lika tillträde till vetande som grefvens och miljonärens, och det har der aldrig satts i fråga, att icke den vetenskapliga bildningen vore ett nationens behof, förhvars fyllande äfven nationen i sin helhet bör draga försorg. Häri utgör det blott ett moment, att staten hos sina tjenare fordrar denna bildning och alltså äfven ur denna synpunkt skall uppehålla nödiga bildningsanstalter. Vi finnar hafva denna ädla grundsats i arf, och den dag, då densamma här skulle öfvergifvas, vore en olycksdag, som säkert aldrig skall träffa vårt folk.

För dyrkarena af den sterila personlighetsprincipen, så förstådd, att staten är till endast för att skydda individens s. k. fria utveckling, gäller icke sagda grundsats. Ty ur denna innehållslösa, s. k. »princip» kan icke härledas skyldigheten för miljoner medborgare att arbeta och betala för att förhjelpa några hundratal eller tusental till vetenskapligt vetande. Än mindre kan ur densamma härledas någon rättighet för statsmakten att ordna och öfvervaka denna undervisning och sålunda lagbinda den fria utvecklingen. Men väl kan bådadera härledas ur erkännandet, att individen lär och utvecklas icke för egen, individuel räkning, utan nationen och menskligheten till fromma, för nationens uppehållande derigenom, att den fyller sin plats i menskligheten. Ett folk nemligen, som icke sträfvar att hålla sig på höjden af tidens bildning, måste se sin nationela tillvaro hemfalla åt förgängelse. Men för menskligheten är det icke likgiltigt, om folket fyller sin historiskt gifna plats »bland nationernas tal» eller icke.

Med arvet af den sanna och upphöjda grundsatsen har Finland dock äfven ärft förhållanden, som i hög grad inskränkt dess förverkligande. Statsskolor hafva funnits, som enligt lag stått öppna för alla landets barn. Men i verkligheten har endast ett ringa antal till dem egt tillträde. Ty endast en cynisk lättsinnighet kan påstå, att tillträdet till dem är fritt, så länge kännedom af svenska språket utgör ett vilkor för detsamma. Effektivt har den stora pluraliteten af landets befolkning varit från dem utesluten. Att ett sådant förhållande måste utestänga denna pluralitet från all bildning öfverhufvud, är väl sjelffallet; ty utan litteratur kan någon bildning icke vara möjlig, i vår tid icke utan en litteratur i eget språk. Men för den finska befolkningen i landet har ingen litteratur kunnat finnas. Gifvet är också, att inskränknigen lemnat så att säga kreti och pleti bland de privilegierade plats att skörda den högre undervisningens frukt i alla statens embeten, att derföre den högre förmågan varit sällsyntare, och att landets förkofran härigenom tillbakahållits. När nu fordran på Finska skolor uppstått, innebär detta icke annat, än att grundsatsen: fri väg till vetandet för alla och alltså fri undervisning för alla, skall förverkligas, icke såsom

hittills förblifva en ljudande malm och en klingande bjellra.

Det behöfver icke sägas, att denna grundsats, om någonstädes bör i vårt land upprätthållas. Ty vårt folk är jemförelsevis ännu fattigt. Att här öfverlemnas den högre undervisningen åt endast den enskildas omsorg, vore detsamma som att med ens döda allt andligt lif – och ett godt stycke af den materiela fortkomsten dertill. Men det torde väl vara att visa de uppdykande yrkandena på privata skolor alltför stor ära, att anse dem utgå från något slags grundsats. De torde hafva samma goda grund, som den plötsliga horrören för allegrilotterier och den ogemena ömheten om allmogens bevarande för teckningslistor, hvilka ädla omsorger råkade framträda samtidigt med insamlingen för Finska skolan i Helsingfors. Något yrkande på de svenska statslyceernas indragning och ersättande med privata läroanstalter lär icke varit synligt, ehuru uppenbart är, att de bekostas af hela landet, men stå öppna endast för en ringa del af landets barn.

10

Att inrätta privata skolor kan vara ganska lofligt i många fall. Men för landet gagnande är en sådan inrättning endast, då den afser att fylla en lucka eller rätta ett missförhållande i undervisningen, som statsstyrelsen icke insett och erkänt eller, må vara, för tiden ansett sig ur stånd att afhjelpa. En sådan intention hade inrättandet af privatlyceum i Helsingfors. Det skulle blifva en normalskola. Men företaget blef snart helt och hållet beroende af enskild mans företagsamhet. Annorlunda har t. ex. förhållit sig med den berömda Nya elementarskolan i Stockholm, som stiftades och allt framgent blifvit ledd af män, hvilka omfattat öfvertygelsen om den s. k. fria läsningens eller fria klassflytningens företräden. Någon allmännare spridning har åsigten icke lyckats vinna, men läroanstalten har bibehållit sitt anseende och såsom det synes äfven sin frekvens oförminskade.

20

Mindre prisvärdt är inrättandet af privata skolor för de förmögnares barn endast för att värja dessa för beröringen med barn ur alla samhällsklasser i de offentliga skolorna. Föräldrars svaghet härvidlag är lätt förklarlig. Men drifhusvexter blifva städse ömtåliga plantor, hvilka icke heller i framtiden tåla vid den fria luftens omilda vexlingar. Och hvarifrån skall den goda seden komma i den offentliga skolan, om den ungdom, som främst haft tillfälle till en vårdad hemuppfostran, afhålles ifrån densamma? När Louis Philippe i tiden satte sina söner, och nyligen kronprinsen i Tyskland sin arftagare på den offentliga skolans bänkar, bevisade de, att de tänkte högt om sin pligt och om den offentliga undervisningens värde för folken.

30

Svenska tidningar medförde under sommaren referater från ett allmänt skollärarymöte i Gefle. Bland diskussionsfrågor förekom äfven den om uppfostran i skolan. I denna fråga såsom i öfriga yttrade sig ett antal, synbarligen högt bildade skolmän. Men såvidt ur referaterna kan inhemtas, kom mötet icke till någon klar åsigt af skilnaden mellan uppfostran i hemmet och i skolan.

40

Åtskilnaden synes dock vara mycket klar, isynnerhet då fråga är om den offentliga skolan. I denna är både lärares och lärjungars förhållande underkastadt lag och författning, hvilken alla skola lyda. I öfrigt har hvarje skola sin gifna sed, hvilken väl under tidernas lopp ombildas, men hvilken hvarje lärjunge måste följa, så länge den gäller. Äfven ungdomens inbördes förhållande är af sådan traditionel sed beroende, och på den hvilas den kamratdisciplin, som utgör ett icke oväsentligt moment i skoluppfostran och redan innebär ett sjelfständigt medborgerligt samfundslif. Allt detta är något helt annat än familjelifvet, uppfostran i familjen och dess uppfostringsmedel. Den

50

egentliga moraliska uppfostran, sinnelagets, hågens, viljans böjande till det goda, som är familjeuppfostrans sak, tillkommer skolan endast accidentelt. Lärjungen skall i skolan uppfylla sina pligter, emedan lag och allmän ordning så bjuda, från uppfyllandet af hvilkas bud intet undantag får ega rum. Detta skall för honom vara ett tillräckligt motiv. Lärandet af *syntaxis ornata* kan icke räknas bland människans moraliska pligter. Skolan kan icke heller söka det sedliga stödet för sin ordning i familjelifvet och dess pligter, utan i statslifvet, i individens bestämelse att verka för fädernesland och mensklighet, icke i lärjungens förflutna lif, utan i hans framtid. Uppfostran i skolan är och skall

derföre väsendtligen vara *medborgerlig uppfostran*.
 Den privata skolan saknar grundvilkoret för denna uppfostran, emedan dess ordning icke hvilar på medborgerlig lag. Dess ordning finnes, såsom hela skolan till i dag, men icke i morgon. Den beror af de ledandes åsigtter och förmåga, icke af nationens kraf. Mer eller mindre kan väl äfven privatskolan ställa sig under den allmänna skollagen eller, såsom en del läroanstalter, förnämligast i England, söka en laglig bekräftelse för sin ordning, så att densamma icke utan stöd af ett regerings- eller parlamentsbeslut kan rubbas. Men till den privata skolans princip hör detta icke. Också lider i densamma, såsom erfarenheten lärer, uppfostran af denna brist. En varmhjertad lärare kan hos ungdomen verka för patriotismens väckande. Han kan också hos den inplanta öfvertygelse om den lagliga ordningens förnuftighet och om den medborgerliga pligtutöfnings värde. Men han kan icke säga, att lärares och lärjunges dagliga verksamhet utgör en länk i denna lagliga ordning, att fäderneslandet kallat dem till denna verksamhet, beredt dem medlen för dess utöfvande, tagit dem i sin tjänst och fordrar och tillser, att de samvetsgrannt skola förrätta densamma. Det är en skilnad på det medborgerliga sinnelag, som sålunda fostras i verk och gerning, och på den mer eller mindre ljumma öfvertygelse, som tillfälligtvis kan meddelas lärjungen i en privatskola. Det förra verkas nemligen i den offentliga skolan icke genom predikan, utan genom allt skolans görande och låtande.

Derföre äro äfven sådana offentliga skolor förkastliga, hvilkas ordning står utom allmän lag, såsom t. ex. det s. k. realyceum i Helsingfors. Det är väl i och för sig orätt, att statsmedel användas till förmon för den förmögnare samhällsklassen, som här har en exklusiv skola till billigare pris, än de privata dylika. Men det svårare onda är, att i den fostras en ungdom till medvetande om denna sin exklusivitet, såsom laglig institution. Den rent privata skolan har framför den företrädet att kunna lära, att lagen skall vara lika för alla, en lära, hvilken en sådan offentlig undantagsskola icke utan sjelfmotsägelse kan bekänna. En sådan halfhet måste motverka den uppfostran, som tillhör skolan, den medborgerliga uppfostran.

J. V. S.

200 MÅNGA BÄCKAR SMÅ.

50 *Morgonbladet n:o 291, 13. XII 1878*

»Språkstriden» har blifvit en käpphäst; och deröfver kan man icke förundra sig.

Föreställningen, att det endast gäller en språkstrid, må vara ett *bonafide*-menande. Men obestridligt är, att utbredandet af denna